Romanoslavica XLIV

TADEUSZ BOROWSKI ŞI ALDOUS HUXLEY DESPRE UNIVERSUL CONCENTRAŢIONAR

Cristina-Liana IVAN

Ideile oamenilor se transpun diferit. Crizele de tot felul generează schimbări radicale, iar oamenii au reacţii previzibile, sau, de cele mai multe ori, imposibil de anticipat. Despre asta scriu atât Borowski, cât şi Huxley. Despre situaţii excepţionale în cadrul cărora oamenii se adaptează, luptă, pierd, câştigă sau devin victime ale sistemului în care trăiesc. Situaţiile despre care vorbim se nasc dintr-o criză socială, pe care oamenii nu mai sunt în stare să o redreseze şi de pe urma căreia profită doar cei lipsiţi de orice scrupule.

Numai în aparenţă s-ar putea spune că cei doi autori nu au nimic în comun. Huxley trăieşte şi creează în perioada de trecere de la realismul critic la modernismul inovator – în jurul anului 1920 apare romanul *A Brave New World* –, în vreme ce Borowski începe să-şi scrie versurile prin anii 1938-1940, iar nuvelele după 1945. Analizând cele spuse anterior, observăm imediat o asemănare: atât Huxley, cât, mai ales, Borowski îşi scriu operele după ce au fost martorii celor mai zguduitoare evenimente din secolul al XX-lea. Primul Război Mondial împinge întreaga civilizaţie spre cea de-a doua revoluţie industrială, generând transformări ample în cadrul societăţilor europene şi nu numai. Se schimbă valori, dispar unele prejudecăţi şi noi prerogative le înlocuiesc pe cele de mult învechite. Cel de-al doilea Război Mondial, rezultatul unei crize financiare şi morale întreţinute prea multă vreme, aruncă în haos ţările Europei Centrale şi de Est, dezbină naţiuni, indivizi, clase sociale, demonstrând până unde poate ajunge declinul fiinţei umane sau cât de inumane pot fi acţiunile întreprinse de unii dintre noi.

Oricât de mult ar semăna cele două opere, nu trebuie să se omită un amănunt extrem de important. *A Brave New world* este un SF al începutului de secol al XX-lea, în vreme ce *U Nas w Auschwitzu* şi celelalte nuvele din culegerea *Pożegananie z Marią* sunt o transpunere zguduitoare în formă literară a unui destin distrus de un sistem totalitar care, sub pretextul unei teorii rasiste şi sub impulsul crizei sociale greu de redresat, a hotărât că este îndreptăţit să decidă asupra modului de a gândi, simţi şi acţiona a milioane de oameni. Romanul lui Huxley este o satiră la adresa noilor concepţii politice socialiste care au început să-şi facă loc în primele decenii ale secolului trecut, ce încercau să-i convingă pe oameni că se poate ajunge la o societate perfectă în cadrul căreia fiecare individ este fericit si mulţumit, depunând o muncă motivată şi susţinută, reprezentând singurul scop şi mijloc al existenţei lor. Huxley îşi imaginează

BDD-A24249 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.32 (2026-09-14 14:37:58 UTC)

cum ar arăta lumea potrivit noii ordini sociale, în care indivizii sunt victime ale unui sistem totalitar diferit de cel descris de Borowski în nuvelele sale şi ai cărui martori au fost mulţi dintre noi. Totalitarismul lui Huxley este o formă de societate absolută, singura cunoscută şi, prin urmare, acceptată de către cetăţeni. Reprezintă un exemplu de totalitarism pur, ideal, la care Hitler şi cel de-al III-lea Reich au dorit să ajungă în urma a şase ani de război şi a milioane de oameni gazaţi sau epuizaţi în sute de lagăre de concentrare[1]. Huxley nu a fost un profet al regimelor socialiste care vor pune stăpânire pe jumătate din ţările Europei. El pur şi simplu scrie un roman futurist la acea vreme, un SF, fără să se gândească un moment că nu mai târziu de douăzeci de ani aşa ceva sau chiar mult mai rău s-ar putea întâmpla. În altă ordine de idei am putea spune că descrie în anul 1920 evenimente ce se petrec în anii '40, pe care le vor recepta cititorii mult mai târziu. Pentru că doar cunoscând bine această perioadă din istoria relativ recentă a omenirii şi trăind într-o societate fără cenzură se poate analiza lucid experienţa tragică a sistemelor totalitare.

Legătura lui Borowski cu scriitorul englez nu este doar una ideatică sau percepută doar la nivelul literaturii comparate. Borowski l-a citit pe Huxley, ba, mai mult decât atât, în momentul capturării sale de către soldaţii SS, avea asupra sa romanul *A Brave New World*. Într-un fel, Borowski îşi citeşte propriul destin în cartea scriitorului englez, deşi diferenţele nu doar că sunt uriaşe, dar, în unele privinţe, am putea spune ca SF-ul lui Huxley nici nu poate fi comparat cu relatările experienţelor personale din cei aproape cinci ani de captivitate la Auschwitz. Borowski nu-şi imaginează nimic, el a fost o victimă reală a hitlerismului. Folosind un stil literar simplu, fără înfloriturі, fără metafore dar plin de o ironie crudă, scriitorul polonez se desprinde de normele şi rigorile vremii, oferind cititorilor o imagine clară si obiectivă a decăderii morale, a inumanităţii şi a legilor lagărelor de concentrare. Punctul comun al celor două opere se rezumă la faptul că ambele vorbesc despre o societate totalitară. Pe parcurs vom observa că diferenţele dintre cele două societăţi sunt în acelaşi timp şi asemănări, sau, altfel spus, din opera lui Huxley aflăm care au fost intenţiile lui Hitler, unde visa el să ajungă prin politica de opresiune şi exterminare.

Dintre nuvelele lui Borowski, cea care se apropie cel mai mult de stilul şi subiectul romanului englez este *U Nas w Auschwitzu*. Ordinea interioară din lagărul numerelor vechi se apropie uimitor de lumea imaginară a lui Huxley, cu diferenţa că Auschwitz-ul nu era atât de modern şi de inovator precum „brava nouă lume". Să nu uităm că romanul creatorului realist este un SF, în care oamenii nu mai sunt bătuţi sau maltrataţi fizic. Li se fură pur si simplu conştiinţa împreună cu speranţa că, poate, într-o zi, lucrurile se pot schimba.

Pentru o mai bună înţelegere a comparaţiei celor două societăţi totalitare, trebuie să facem la început o scurtă prezentare a romanului englez, mai ales pentru cei care nu sunt familiarizaţi cu această operă. Ulterior vom analiza mai multe episoade din nuvela lui Borowski şi vom încerca să demonstrăm că se apropie de unele situaţii trăite de eroii

[1] Czesław Miłosz, *Zniewolony Umysł*, Instytut Literacki, Paris, 1980, p. 11.

BDD-A24249 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.32 (2026-09-14 14:37:58 UTC)

lui Huxley. *A Brave new World* descrie o societate mondială ajunsă la un anumit grad de perfecţionare câteva zeci de ani mai târziu de la demararea producţiei în masă a modelului Ford T, prima maşină de serie din lume. Oamenii nu cunosc noţiunea de Dumnezeu. Lor le este cunoscut doar Marele Ford, un fel de Big Brother atotştiutor. Indivizii se şi exprimă ca atare: ei nu spun „Oh Doamne", ci „O, Fordule". Nu mai există cruci, ci doar litera T. De la marea revoluţie şi răsturnare a vechiului regim politic, partea de sus a crucilor a fost retezată, iar oamenii au trebuit să accepte noul şi unicul simbol al credinţei lor. În această ideală formă a noii ordini sociale nu se nasc copii, nu există familie, şi nici rude. Perpetuarea speciei se face doar prin inseminare artificială, fătul se dezvoltă într-un uter de asemenea artificial şi fiecare individ este încă din stadiul de embrion condiţionat şi predestinat. Statul ştie din primul moment de viaţă ce anume o sa fie acel individ. Nici măcar nu putem spune cine anume o să fie sau o să devină pentru că aceste noţiuni sunt absolute necunoscute în societatea lui Ford. Existau doar patru tipuri de indivizi: Alfa, Beta, Gamma şi Epsilon. Pentru fiecare tip mai existau două subtipuri: Alfla Plus, Alfa Minus; Beta Plus, Beta Minus ş.a.m.d. Doar Alfa şi Beta erau indivizi formaţi fiecare dintr-un singur embrion şi dezvolaţi separat în uterul lor artificial. Gamma şi Epsilon erau clone ale unui singur embrion, arătau la fel, aveau aceeaşi statură şi nu-i deferenţia decât culoarea uniformelor. De fapt ,fiecare tip trebuia să poarte uniforme doar de culoarea destinată acelui tip, şi nu alta. Alfa şi Beta formau elita societăţii, erau predestinaţi să conducă, să ia decizii şi să ajute la un nivel superior perpetuarea regimului totalitar. Gamma şi Epsilon lucrau doar în fabrici, mânuiau maşinile, performând pe tot parcursul vieţii lor aceeaşi activitate. Acest aspect ne aduce într-o oarecare măsură aminte de societatea nazistă în cadrul căreia popoarele neariene trebuiau să muncească pentru hitlerişti sau să piară în camerele de gazare. Acelaşi destin îl aveau şi arienii care nu erau de origine germanică, doar că aceştia erau mai întâi epuizaţi fizic şi moral, li se fura şi cea mai mică urmă de individualitate, după care deveneau unelte uşor dispensabile. Doar nemţii erau total îndreptăţiţi, doar ei se numeau oameni, restul nu erau decât animale vorbitoare. Huxley împinge situaţia până la extrem şi afirmă că Epsilonii nu aveau nici măcar inteligenţă umană. Despre ei chiar se poate afirma că erau unelte vii.

Societatea fordiană interzicea tot ceea ce era frumos, artistic, ştiinţific, individual sau original. Indivizii nu aveau nevoie să gândească pentru ei înşişi sau să creeze. Asta era o risipă de timp preţios, în care maşinile erau neglijate, iar producţia scădea. Munca era la bază şi doar în cadrul acelor activităţi pentru care fuseseră predestinaţi. Creativitatea nu doar că era interzisă, dar nici măcar nu mai exista în conştiinţa oamenilor. Imediat după naştere educarea se făcea prin îndoctrinare cu ajutorul unei tehnici absolut inovatoare, cu rezultate peste aşteptări: hipnopedia. În timpul somnului li se puneau casete cu fraze lipsite de sens, cu sloganuri propagandiste şi cu sugestiile care conveneau cel mai mult statului. Aşadar, singurele si cele mai importante valori ale statului absolutist nu erau decât nişte cuvinte repetate, lipsite de vreo valoare morală, şi chiar mai mult, de care indivizii nu erau conştienţi. Auzite în timpul somnului, acele reguli de bună conduită, să zicem, nu erau făcute publice. Indivizii nu cunoşteau acest

BDD-A24249 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.32 (2026-09-14 14:37:58 UTC)

aspect, deoarece ar fi putut găsi o metodă prin care s-ar fi putut sustrage hipnopediei. Ceva oarecum asemănător a încercat să pună în aplicare şi al III-lea Reich prin intremediul politicii propagandiste de îndoctrinare: avea ca scop crearea unor obiecte, nu indivizi, mulţumite de existenţa lor, şi care să fie activi doar în cadrul unor graniţe prestabilite şi rigid restricţionate[1]. O teorie care ne oferă o imagine în perspectivă asupra ambelor sisteme este emisă de o cercetătoare şi bună cunoscătoare a sistemelor socialiste din perioada de după al doilea Război Mondial. Este vorba despre Hannah Arendt, care spune că îndoctrinarea specifică totalitarismului este un cult al puterii, al înşelăciunii şi al disciplinei. Înseamnă îndepărtarea oricărui tip de individualitate în gândire sau acţiune, distrugerea legăturilor personale tradiţionale – *Lebensborn* –, instituţionalizarea tuturor sferelor vieţii. Îndoctrinarea avea ca mijloace naţionalismul împins până la extrem, rasismul, dorinţa de a crea legături artificiale, negative, total controlate de stat, culminând cu instaurarea terorii[2].

Trăind într-o lume din care elementul de comparaţie lipsea cu desăvârşire, personajele lui Huxley sunt fericite. Trăiesc în pace şi bunăstare, acţionând doar în limitele impuse de Ford şi nimeni nu are vreun motiv să obiecteze. Dacă cineva nu era mulţumit dintr-un motiv sau altul, în somn i se dicta să fie fericit de ceea ce are, să-l venereze pe Ford şi să nu gândească mai mult decât trebuie. Borowski, pe de altă parte, ne prezintă Auschwitz-ul ca pe o alternativă în comparaţie cu Birkenau sau cu alte lagăre. Auschwitz era lagărul numerelor vechi, era primul element al stabilizării terorii, dovada că se poate ajunge la o nouă ordine socială în care sunt prezente doar două clase: uneltele vorbitoare sau îngrijitorii maşinilor şi liderii nazişti. Prizonierii din Auschwitz cunoscuseră o altă viaţă până să ajungă în vechiul lagăr. Trecuseră prin foamea, frigul şi mizeria sufletelor dezgolite de milă sau principii. Trăiseră în fiecare zi cu imaginea crematoriilor din care curgeau neîncetat dâre groase de fum. Ajutaseră la descărcarea evreilor şi a altor popoare din vagoanele morţii, îndemnându-i pe toţi pe drumul spre camerele de gazare, minţindu-şi cunoscuţii că vor trăi. Poate că acei oameni nu uitaseră nici de perioada de dinainte de război, când fiecare trăia liber, muncind pentru sine şi sperând la un viitor mai bun, dar lagărul îi reeducase, şantajându-i emoţional în aşa măsură, încât să creadă în noile reguli. La Auschwitz, ca şi în societatea futuristă a lui Huxley, instituţiile de cultură funcţionau doar în scopul intensificării înşelăciunilor şi minciunilor zilnice. Aparenţa unei vieţi normale, din care nu lipseau muzica, teatrul, boxul şi bordelul, nu poate ascunde teroarea şi nici nu intenţionează să facă asta. În mod sistematic o înlocuieşte, sporind nivelul de normalizare şi aclimatizare la noile condiţii. De aceea individul ideal era cel mulţumit de existenţa sa, care nici nu se gândeşte să facă vreo schimbare. Borowski numeşte această stare de lucruri în care doar aparenţele sunt păstrate *Betrugslager* (lagărul înşelăciunii). Funcţionarea instituţiilor liberale în cadrul statului totalitar este descrisă de Borowski astfel: *Nişte box din când în când, gazonaşe pe lângă blocuri, statutul de cel mai bun prizonier o dată pe lună, muştar la*

[1] Andrzej Werner, *Zwyczajna Apokalipsa*, Varşovia, 1971, p. 75.
[2] Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, 2nd ed., New York, 1958, p. 451.

BDD-A24249 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.32 (2026-09-14 14:37:58 UTC)

cantină, control pentru păduchi in fiecare săptă-mână şi o uvertură din „Tancredo" erau suficiente să ne păcălească pe noi şi o lume intreagă (*U Nas w Auschwitzu*, p. 68)[1].

Dacă în lagărele naziste cea mai mică manifestare de personalitate era înăbuşită prin bătaie, ameninţarea cu gazarea sau, pur şi simplu, cu înfometarea, la Huxley lucrurile sunt împinse spre un final extrem greu de închipuit chiar şi pentru noi în secolul al XXI-lea. Din stadiul de bebeluşi indivizii erau învăţaţi să urască florile şi cărţile – îndepărtarea lor de artă şi cultură; erau obligaţi să folosească doar îmbrăcăminte sau alte produse fabricate din materiale sintetice în fabricile controlate de Epsiloni şi Gamma. Nimic natural nu era permis. Natura reprezenta o alternativă la societatea total industrializată, la dependenţa de progresul şi confortul oferite de Ford prin produsele comode şi întotdeauna disponibile. Indivizii nu-şi doreau să se izoleze sau să părăsească oraşele civilizate, pentru că nu ştiau că se poate trăi în afara societăţii produselor de serie. Pentru ca aplanarea oricăror sentimente negative să fie totală, indivizilor li se dădea lunar o raţie de soma, un drog ideal, ce avea aceleaşi efecte ca şi încrederea în divinitate sau ca excesul consumului de alcool. Diferenţa consta în faptul că acest drog administrat în doze normale nu avea nici un efect negativ. Indivizii cădeau într-un fel de transă, aveau impresia că trăiau într-o lume în care ei sunt la putere, că totul depinde doar de voinţa sau capriciile lor. Erau încurajaţi să practice foarte mult sport – plimbările sau convorbirile erau absurde şi ciudate; erau obligaţi să renunţe la tot ceea ce îi deranja sau le crea vreun disconfort, să urască singurătatea –, într-un cuvânt, să nu aibă timp să gândească. Societatea huxleiană considera eroismul şi diplomaţia ca fiind inutile şi periculoase, erau un mijloc de individualizare. Nu exista nici căsătorie. Fiecare aparţinea celuilalt, eliminând în acest fel sentimentul de frustrare sau angoasă cauzat de negăsirea partenerului ideal sau de lipsa unei vieţi personale. Trăiau fără să sufere, să se certe sau să-şi arunce cuvinte grele. Viaţa personală se rezuma la satisfacerea nevoilor fizice, de cele mai multe ori în orgii anterior stabilite, unde toţi erau drogaţi şi cântau ode în cinstea lui Ford. Toate aceste aspecte enumerate mai sus poartă denumirea de echilibru social prin dispersarea neliniştilor. Doar Ford făcea regulile şi tot el era singurul care putea să le încalce. În biroul lui se aflau obiecte decorative, statui extrem de valoroase, manuscrise vechi şi cărţi ale unor autori precum Shakespeare, Byron, Shelley.

Dacă analizăm aceste elemente în comparaţie cu societatea concentraţionară descrisă de Borowski, observăm că nu suntem total străini de ele, că ne par cât de cât cunoscute. Indivizii din lagăre nu aveau soma, dar aveau ceva la fel de motivant în a se abţine de la orice formă de răzvrătire: foamea. Pentru ei nu era spaimă mai mare, nici măcar camerele de gazare nu-i înfricoşau atât, cât gândul că pot ajunge prea târziu la masă şi altcineva le-ar putea fura porţia nu foarte îndestulătoare. Naziştii i-au forţat să uite de legăturile familiale, să nu-şi mai recunoască părinţii sau să-şi vândă copii. Erau privaţi de intimitate, totul aparţinea statului totalitar, ei înşişi erau doar nişte obiecte. Nu puteau şi nici nu mai doreau să gândească, să iubească sau să creadă în altceva decât în

[1] Tadeusz Borowski, *Utwory Wybrane*, Wrocław, 1991, p. 68.

BDD-A24249 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.32 (2026-09-14 14:37:58 UTC)

al III-lea Reich. Orice iniţitivă intelectuală sau artistică era mai periculoasă pentru statul nazist decât o revoltă militară sau o revoluţie civilă. Pentru a-şi linişti reacţiile sau pornirile, Oświęcimiacy, aşa cum îi numeşte Borowski, avea la dispoziţie doar puff-ul, bordelul lagărului unde stateau închise din diferite motive femeile uşoare. În acest fel hitleriştii distrugeau orice fel de iniţiativă pe care ei nu o puteau anticipa, ce ar fi putut duce la haos, neîncredere şi, în cele din urmă, la prăbuşirea regimului. A înlocuit toate talentele de prim rang cu prostia şi lipsa de imaginaţie, care reprezentau însă cea mai sigură garanţie a loialităţii maselor.

Huxley are grijă să nu-şi priveze cititorul şi de cea mai mică urmă de spranţă, că poate ceva se va schimba totuşi, că lumea nu va rămâne aşa cum o descrie în acel moment, pentru totdeauna. Borowski, în schimb, nu menajază pe nimeni. În lagărul de concentrare nu există decât speranţa că poate vor scăpa încă o zi de gazare, că poate războiul se va termina şi cei de acasă le vor putea trimite pachete cu mâncare. Foarte rar este exprimată dorinţa de a părăsi lagărul, asta din cauză că nimeni nu mai spera să iasă viu de acolo. Speranţa schimbării la Huxley apare sub forma a două personaje, care, într-o lume a predestinării, se remarcă nu doar prin propria lor personalitate, dar nici din punct de vedere fizic nu corespundeau tiparului. Este vorba despre Bernard Marx şi Helmholtz Watson, ambii Alfa Plus, însă extrem de diferiţi: primul era neatrăgător fizic, inhibat şi singuratic, un rebut al societăţii, în vreme ce al doilea se bucura de admiraţia celor din jur datorită fizicului său fără cusur, caracterului jovial şi sociabilităţii. Dacă Bernard era privit cu scepticism şi cu suspiciune, crezându-se că nu este un Alfa plus datorită unor zvonuri referitoare la modul în care se născuse, nici Helmholtz nu era tocmai lipsit de griji. Prin perfecţiunea sa el se diferenţia de toţi, nimeni nu avea încredere în el şi era ţinut sub supraveghere. Nu este de mirare că cei doi au devenit prieteni, discutând probleme existenţiale, care nu interesau pe nimeni altcineva. Cei doi gândeau, puneau întrebări de cele mai multe ori fără vreun răspuns, neputându-se integra sau supune total regulilor lui Ford. Drept urmare sunt izolaţi de civilizaţie ca pedeapsă pentru nesupunerea lor, crezându-se cu tărie că nu vor putea niciodată trăi fără beneficiile civilizaţiei şi că în final vor renunţa la toate ideile lor neortodoxe. Izolarea era considerată cea mai mare pedeapsă într-o civilizaţie în care singurătatea era proscrisă şi nimeni nu putea fi stapân pe nimic din ceea ce deţinea. La Borowski, clasa intelectuală nu doar că nu s-a bucurat de o pedeapsă atât de uşoară, ci a pierit în camerele de gazare, în crematorii sau în lagăre mizere datorită surmenajului şi inaniţiei. Hitleriştii erau conştienţi că nici un om cu un anumit grad de conştiinţă de sine şi cu o cultură naţională bogată nu va renunţa la individualitatea sa[1]. Din această cauza acei oameni, deosebiţi prin spiritul lor elevat, au fost exterminaţi încă de la început, hitleriştii sperând să înăbuşe în acest fel orice fel de opoziţie politică sau mişcare socială. Înlăturarea intelectualilor a fost primul pas făcut în procesul de înlocuire a vechii ordini cu alta nouă, în care indivizii erau doar celule ale corpului social, victime ale

[1] Andrzej Kamiński, *Koszmar Niewolnictwa*, Varşovia, 1990, p. 77.

BDD-A24249 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.32 (2026-09-14 14:37:58 UTC)

condiţionării şi convingerii că nu există crime, dacă prin crimă se înţelege să ucizi un individ, care nu are nicio importanţă în masa socială.

Într-un regim totalitar nimic nu poate şi nu este tratat cu superficialitate. Fiecare aspect este gândit, controlat sau folosit ca instrument al terorii. Orice poate fi folosit în scopul atingerii societăţii ideale, slăbiciunile sunt fructificate şi uneori chiar epuizate, indiferent de efectele pe care le-ar putea avea asupra oamenilor. Totalitarismul presupune o lipsă totală a valorilor umane, drept pentru care orice este posibil, nu mai există niciun punct stabil, nicio ieşire de siguranţă.

Revenind la comparaţia dintre Borowski şi Huxley şi, facând o analiză strict la nivel literar, doar din punctul de vedere al firului epic, nu putem să nu ne punem întrebarea: care dintre lumile prezentate este mai tragică? Lăsând la o parte, repet, faptul că Borowski îşi descrie propria tragedie. Este hitlerismul dominat de crime odioase, de holocaust şi de anihilarea conştiinţei umane în interiorul lagărelor de concentrare la fel de tragic, sau poate chiar mai mult decât societatea imaginară a lui Huxley, în care indivizii, deşi nu sunt maltrataţi fizic, sunt lipsiţi de orice noţiune a valorii, nu au principii, sentimente, nu speră, nu caută, nu se bucură şi nici nu se supără. Sunt oare aceşti indivizi predestinaţi unei existenţe fără vreo perturbare într-o poziţie mai bună decât infometaţii de la Auschwitz şi Birkenau? Ar fi destul de greu să cădem de acord cu acest aspect. Putem totuşi să recunoaştem că nimeni nu ar alege niciuna dintre aceste lumi. Cum am putea trăi într-o lume în care nici măcar nu ştim că ni se inoculează principii în timpul somnului? Cum am mai putea vorbi, dacă am şti că fiecare cuvânt poate fi folosit împotriva noastră, cuvintele având puterea să treacă prin şi peste orice asemenea razelor x. Trebuie doar să ştii cum anume să întrebuinţezi acele cuvinte, cum să le asociezi şi mai ales când.

Huxley vrea să ne sugereze că nu este tocmai imposibil să se ajungă la o astfel de lume. Istoria ne-a dovedit că puţin le-a lipsit hitleriştilor să instaureze o nouă ordine asemenea celei lui Ford. Din fericire, acţiunile lor nu au luat amploare în afară lagărelor de concentrare. Oamenii erau speriaţi şi îngroziţi, dar asta doar pe moment. Nimeni nu a putut să-i asigure pe naziști că, în momentul în care războiul se va termina, oamenii le vor da lor ascultare sau vor renunţa la tot ceea ce au trăit, au simţit şi au suferit. Nici măcar prizonierii nu fuseseră complet reeducaţi. Pentru asta nu era nevoie de forţă fizică, de ameninţări, de crime. Doar controlul emoţional şi eliminarea tuturor necunoscutelor caracterului uman ar fi putut să ducă la instaurarea controlului absolut. Experimentele medicale şi psihologice întreprinse pe tot parcursul războiului urmăreau să descopere cum anume se poate extermina conştiinţa şi amplifica uitarea de sine. Am avut noroc că ne-am opus acelei încercări de acaparare a tuturor sferelor existenţei noastre şi că nu ni s-a furat dreptul de a citi o carte interesantă în parc, între două plimbări sau după o discuţie cu cel mai bun prieten despre orice anume ne frământă sau pur şi simplu ne trece prin gând.

BDD-A24249 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.32 (2026-09-14 14:37:58 UTC)

Bibliografie

Arendt, Hannah, *The Origins of Totalitarianism*, 2nd ed., New York, 1958
Borowski, Tadeusz, *Utwory Wybrane*, Wrocław, 1991
Buryła, Sławomir, *Prawda Mitu i Literatury. O pisarstwie T. Borowskiego i L. Buczkowskiego*, Cracovia, 2003
Kamiński, Andrzej, *Koszmar niewolnictwa*, Varşovia, 1990
Miłosz, Czesław, *Zniewolony umysł*, Insystut Literacki, Paris, 1980
Werner, Andrzej, *Zwyczajna apokalipsa*, Varşovia, 1971

T. Borowski and A. Huxley. The Nazi Labor Camp System

Tadeusz Borowski succeeds in impressing his readers by the overflowing honesty of his writing style, by an amazingly simple and franc attitude towards the world, an attitude which he prefers rather than writing about a dramatic eulogy of labor camp's victims. The comparison with Aldous Huxley seems to be pertinent only in an imagistic way. While one of them objectively described the horrors of Nazism, from his own life experience, the other one, being pressed and influenced by the 20st Century social changes, is figuring out a despotic world, dominated by absolute totalitarianism, where people were educated during their sleep and were easily determined to accept the following slogan: "changing is better than mending". Facing Borowski's short stories with Huxley's novel *A Brave New World,* one might prove that no SF can keep for too long his imaginary status, since it is built out of the crude reality. Eventually, it becomes the reality itself. The Fascist regime was extremely closed to set out such a brand new society, where it would have exist only the small group of leaders (Subjects) and the huge mass of tools (The Hands).

BDD-A24249 © 2008 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.32 (2026-09-14 14:37:58 UTC)